

Marc de referència sobre
la **COMPETÈNCIA DE
RESPONSABILITAT ÈTICA**
a la universitat

Projectes d'Innovació
i de Millora de la Qualitat Docent

**Diagnosi, disseny i avaluació de pràctiques docents per al
desenvolupament de la Competència de Responsabilitat Ètica
en el marc dels Objectius de Desenvolupament Sostenible**

Convocatòria Universitat Autònoma de Barcelona 2020

Autors/es: Josep M. Basart Muñoz; Aida Urrea-Monclús; Laura Corbella Molina; Carme Ruiz Bueno; Silvia Puente Rodríguez; Reyes Pla Soler; Maria Álvarez Moleiro; Maria Asunción Blanco Romero; Maria del Mar García López; Montserrat Montaña Peironcely i Ana Ballarín Dahmke.

Participants del Projecte d'Innovació i de Millora de la Qualitat Docent
“Diagnosi, disseny i avaluació de pràctiques docents per al desenvolupament de la Competència de Responsabilitat Ètica en el marc dels Objectius de Desenvolupament Sostenible”

Març 2021

Aquesta guia s'ha elaborat en el marc de la convocatòria de Projectes d'Innovació i de Millora de la Qualitat Docent de la Universitat Autònoma de Barcelona 2020.

UAB

Universitat Autònoma de Barcelona
Unitat de Formació i Desenvolupament Professional

Amb la col·laboració de:

Amb el suport de:

Accés al document en versió digital: <https://ddd.uab.cat/>

Aquest document té una llicència Creative Commons CC-BY-SA 4.0

El podeu compartir, copiar i redistribuir en qualsevol mitjà i format. El podeu adaptar, remesclar i transformar i podeu crear a partir d'aquest material amb qualsevol finalitat, fins i tot comercial

Heu de reconèixer l'autoria de manera apropiada, proporcionar un enllaç a la llicència i indicar si hi heu fet algun canvi. Podeu fer-ho de qualsevol manera sempre que no suggereixi que el llicenciador us dona suport o patrocina l'ús que en feu

Si remescleu, transformeu o creeu a partir d'aquest material, heu de difondre les vostres creacions amb la mateixa llicència que l'obra original

Sumari

	PRÒLEG	5
1	TERMES PRINCIPALS	6
2	OBJECTIU DE LA FORMACIÓ ÈTICA A LA UNIVERSITAT	8
3	OBJECCIONS A LA FORMACIÓ ÈTICA A LA UNIVERSITAT	10
4	COM ES POT ENSENYAR ÈTICA?	12
5	PENSAMENT CRÍTIC I COMPROMÍS ÈTIC	13
6	CURA I COMPROMÍS ÈTIC	14
7	CAP A UNA ÈTICA DEL DESENVOLUPAMENT SOSTENIBLE?	15
	EPÍLEG	17
	BIBLIOGRAFIA	18
	ANNEX. La responsabilitat ètica i la diversitat: tercera competència general de la UAB	20

“He querido dirigirme sobre todo a ustedes, queridos profesores, no sólo como
conocedores expertos de la especialidad a la que se dedican. Me he dirigido a
ustedes ante todo para hablar un rato de lo que hacemos todos cuando enseñamos.
No basta pensar qué decimos, tenemos que ser también capaces de pensar lo que
hacemos, responsabilizarnos de ello, cuestionarlo o justificarlo, escuchar propuestas
y replantear las propias líneas de actuación en las tareas universitarias.”

Augusto Hortal

“Afectivitat és tenir cura del que faig i de com ho faig.
Això és el que anomenem compromís ètic!”

Eva Bach i Pere Darder

PRÒLEG

Cal l'ètica? Per què ens hauria d'interessar la dimensió moral de la nostra existència? Cas que ens interessi, no és potser una qüestió que forma part de l'àmbit privat? Les respostes que puguem donar a aquestes preguntes —entre d'altres de semblants que hi podríem afegir—, condicionen com vivim la vida. Perquè el punt de partida és precisament aquest, la nostra existència humana és una existència que sempre està oberta, d'una manera que és incomparable a la de la resta d'éssers vius amb qui compartim el planeta. Com vivim la vida és quelcom que no ens ve fixat, preestablert, amb la claredat i mesura en què li ve a una àliga, un pop o una zebra. Essent així, estem abocats a decidir, i no decidir significa deixar la decisió en mans dels nostres instints més forts i de les inclinacions heretades o interioritzades socialment.

Atendre la nostra dimensió moral, prendre'n consciència, significa ocupar-se d'aquestes preguntes, explorar-les, respondre-les (provisionalment) i actuar conseqüentment en la mesura que sigui possible. La tasca és, necessàriament, un aprenentatge continuat, i un d'especialment important perquè no és una qüestió privada, encara que sí que és ben personal. No és quelcom privat perquè no estem soles al món, sinó que hi convivim enmig d'una xarxa de relacions i d'interdependències en què hi trobem altres persones i, també, éssers vius no humans.

Aquest document va adreçat principalment al professorat i té dos propòsits. En primer lloc, promoure i facilitar la reflexió sobre aquest aprenentatge en l'àmbit universitari, en particular, en les assignatures que conformen els graus i els postgraus. En segon lloc, oferir uns quants recursos per poder posar-se a la feina. Així doncs, no es presenten receptes ni directrius a seguir; en darrer terme, aquí només es vol mostrar que, a l'ensenyament superior, la tasca és alhora oportuna i possible.

1

TERMES PRINCIPALS

Presentem a continuació el significat dels conceptes principals que poden aparèixer al llarg de l'exposició. En certs casos, hem escollit una determinada comprensió del concepte entre diverses que són possibles i que es poden trobar en els textos especialitzats.

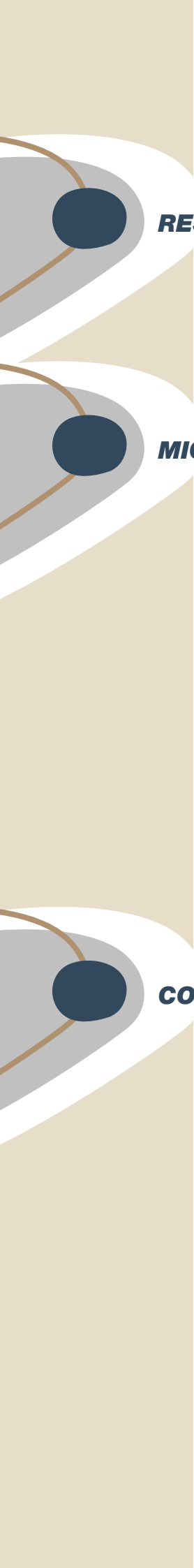
ÈTICA I MORAL. Tot i que aquests dos termes es solen usar indistintament en determinades llengües, convé aquí que els distingim quan són usats com a substantius¹, sense passar per alt que són com les dues cares d'una moneda. La moral és descriptiva, fa referència a pautes d'actuació assumides en una societat concreta, sovint de manera implícita. La moral és vivència emotiva que té com a objectiu mantenir la cohesió social. L'ètica, com a branca de la filosofia pràctica, és una reflexió racional que opera amb conceptes i té la pretensió de validesa universal. Entre altres funcions, examina de forma crítica els comportaments i els sistemes morals. En aquest sentit, podem dir que la moral, la moralitat, és l'objecte d'estudi de l'ètica.

Dins de l'ètica podem distingir quatre àmbits acadèmics: la meta-ètica, que explora els supòsits i el significat del llenguatge ètic, així com problemes lligats a la naturalesa de la llibertat en relació a la responsabilitat moral; l'ètica normativa, que vol orientar l'actuació a partir de la consideració d'allò admès com a correcte o incorrecte; l'ètica descriptiva, que investiga empíricament el comportament i les creences de les persones, i l'ètica aplicada, que analitza quines actuacions ens estan permeses, o prohibides, en contextos o dominis particulars. L'ètica a què ens referirem aquí se situa principalment en aquest darrer grup.

VALORS. Seguint la definició del DIEC, s'anomena valor al conjunt de qualitats que fan que quelcom sigui desitjable, estimable. Hi ha valors de molt diversos tipus (estètics, jurídics, econòmics, científics...) i un mateix valor pot aparèixer en esferes diverses. Aquí ens interessen específicament els valors ètics (o morals), entesos com a criteris d'orientació i preferència que permeten promoure determinades actituds i pautes d'actuació. Sense que s'excloquin mútuament, és possible parlar de valors ètics públics (igualtat, llibertat, solidaritat...) i de valors ètics privats (amistat, autenticitat, generositat...). Els públics, se situarien en la base de les normes i els principis morals presents en una societat; els privats, els podem reconèixer, quan és el cas, en la manera en què s'expressen o es relacionen les persones.

AUTONOMIA. En l'àmbit de l'ètica s'entén com la capacitat de la persona per imposar-se ella mateixa determinades normes o regles morals. El terme contrari és *heteronomia*, en la qual és una autoritat externa la que imposa a la persona les normes o regles a seguir.

¹ Com a adjectius, *ètic* i *moral* els considerem termes sinònims.

RESPONSABILITAT ÈTICA. Pot referir-se tant a la capacitat com a la necessitat de respondre èticament pel comportament, o bé per les (possibles) conseqüències perjudicials dels propis actes. Que el subjecte hagi actuat de forma lliure i conscient és una condició necessària per a l'existència d'aquesta responsabilitat. En certes ètiques, com les de la cura (més endavant hi tornarem), apareix molt destacada la necessitat de respondre davant de la presència i la vulnerabilitat de l'altre.

MICROÈTICA I MACROÈTICA. La macroètica fa referència a la reflexió sobre qüestions generals i de gran abast, com ara la responsabilitat col·lectiva d'una professió. Posa l'èmfasi en principis universals, normes i regles. En canvi, la microètica incorpora la singularitat ètica dels individus a l'hora de prendre decisions i, en el cas de l'ètica professional, contempla les relacions internes de la professió. Les dues visions no s'exclouen mútuament, al contrari, sovint hi són presents alhora, en una confluència no exempta de tensions.

Ètica mínima i ètica de màxims. La primera estableix els mínims morals que, a partir de la dignitat personal, tota societat democràtica ha de protegir. En formen part la llibertat, la igualtat d'oportunitats, la solidaritat, el respecte, la tolerància, i el diàleg com a instrument per a resoldre els conflictes. En el seu horitzó hi situem els drets humans bàsics. En canvi, l'ètica de màxims no es pot universalitzar, considera les opcions de vida bona de cada persona que li permeten orientar-se cap a l'excel·lència o l'autorealització.

Ètica professional. És una branca de l'ètica aplicada. Adapta a cada esfera professional determinats principis de l'ètica general, tenint en compte els bens propis, els valors i els objectius de la professió.

CODIS ÈTICS PROFESSIONALS I CODIS DEONTOLÒGICS. Novament, aquestes dues expressions s'usen indistintament, tot i que no fan referència a un mateix concepte. Entenem que un codi deontològic se centra en les obligacions i els estàndards de conducta, assenyala o explicita els deures dels professionals d'aquell ram. Per això es fonamenten en els criteris compartits pels col·lectius professionals. Per la seva part, els codis ètics professionals situen el bé en el seu horitzó, determinen al servei de quins bens públics s'orienta cada professió. D'aquesta manera, l'ètica dona sentit i justificació a les normes deontològiques.

2

OBJECTIU DE LA FORMACIÓ ÈTICA A LA UNIVERSITAT

Considerem que la raó de ser de la formació ètica universitària és posar les condicions adequades (coneixements, recursos, pràctiques, exemples...) per tal que sigui l'estudiant mateix —i no el professorat o la institució— qui dirigeixi el procés de desenvolupament de la seva personalitat moral en el context d'una ètica de mínims. Al llarg d'aquest procés haurà de ser capaç de reflexionar críticament sobre les qualitats que s'esperen en un professional excel·lent i, alhora, haurà de saber argumentar racionalment les conclusions a què pugui arribar en cada cas. Per tant, ens referim a una formació que ha de voler ser oberta, creativa i no pas exhortativa.

No es tracta, doncs, d'aconseguir que l'estudiant aprengui mecànicament unes tècniques o unes estratègies que li permetin neutralitzar els conflictes ètics en què es pugui trobar. Tampoc no es busca que l'estudiant conegui i assumeixi personalment una llista de valors preestablerts per alguna autoritat. En canvi, allò que sí que hi ha en l'horitzó de la formació ètica és contribuir al desenvolupament personal d'uns ciutadans responsables que estiguin en condicions de posar la seva professionalitat al servei dels bens socials que la defineixen.

Podem distingir quatre components o aspectes a tenir presents quan es dissenya aquesta formació². Cadascun d'ells s'haurà de concretar adequadament segons les característiques de la titulació i la matèria o assignatura que es consideri en les diverses facultats i escoles del campus.

SENSIBILITAT MORAL. Per poder actuar moralment cal, primer de tot, ser capaç de reconèixer els elements morals presents en la situació. Això demana saber veure les coses des de la perspectiva dels altres, discernir les opcions possibles i preveure els efectes que podem esperar de cadascuna d'elles sobre les parts implicades.

JUDICI MORAL. Demana ser capaç d'avaluar la situació a partir de criteris ben establerts, tenint en compte tots els factors més rellevants, i arribar a una conclusió racional i raonable sobre quina és la via que sembla més correcta.

2 D'acord amb l'esquema psicològic formulat per James Rest.

MOTIVACIÓ MORAL. En cada situació, ser capaç de donar preferència als valors morals davant dels interessos exclusivament personals. Es relaciona amb la coherència, és a dir, amb la capacitat d'actuar d'acord amb allò que reconeixem com a correcte o adequat en la situació present.

CARÀCTER MORAL. Es refereix al reforçament de qualitats com ara l'autocontrol, la perseverança i el coratge, les quals són necessàries davant de les pressions i les dificultats diverses que es poden presentar a l'hora de tirar endavant les decisions preses. La capacitat per a revisar críticament les pròpies accions i decisions, així com els principis de què es deriven, també en forma part. La gestió d'aquestes qualitats no sempre és senzilla atès que cal que s'adeqüin a les circumstàncies. Cas contrari, i seguint els exemples anteriors, la perseverança pot esdevenir tossuderia i el coratge, temeritat.

3

OBJECCIONS DE LA FORMACIÓ ÈTICA A LA UNIVERSITAT

Bona part de les objeccions que es plantegen habitualment davant d'aquest tipus de proposta formativa s'originen en un o altre malentès amb relació a quin és el seu sentit, contingut i propòsit. Poden ser identificades a través d'expressions informals com ara les següents.

“Adoctrinar no és una tasca que correspongui a la universitat.” Deixant de banda que *adoctrinar* i *instruir* són sinònims, és cert que la universitat pública no ha de voler inculcar cap doctrina. Tanmateix, convé recordar que l'ètica, en qualsevol de les seves branques i especialitats, és una disciplina acadèmica fonamentada en l'argumentació racional i crítica. El discurs ètic no és un sermó per guanyar adeptes o satisfer-los i la formació ètica no pretén dictar què està bé i què està malament, sinó contribuir al desenvolupament d'unes determinades competències, capacitats i disposicions en l'estudiant.

“La formació universitària no ha de ser ideològica.” En aquest cas, el terme *ideologia* (ideològic) es vol connotar negativament quan, de fet, només significa *sistema d'idees*. I, d'idees, n'hi ha arreu i de tota mena. Per això és inevitable que les idees estiguin presents en tots els àmbits d'actuació social i, en conseqüència, els influeixin. Les idees no són cap problema, són eines que permeten explicar el present, explorar i imaginar el futur. Només cal garantir que totes les idees puguin ser sempre contrastades i sotmeses a debat públic amb total llibertat.

“L'estudiant és una persona adulta, cal respectar la seva autonomia.” Donar a l'estudiant la possibilitat —i el suport necessari— per tal que pugui revisar i eixamplar el seu marc ètic com a ciutadà i com a futur professional, no és cap falta de respecte a la seva autonomia. Tot al contrari, és potser la millor manera de reconèixer-la i potenciar-la, i considerem que hauria de ser una exigència en tota formació universitària integral.

“En qüestions ètiques cadascú té el seu punt de vista.” Efectivament, cadascú té (pot tenir) el seu punt de vista en molts àmbits, també a l'hora de formular judicis morals. Això no obstant, aquest subjectivisme no implica pas que tots els punts de vista personals siguin igualment vàlids i defensables davant de la comunitat. Caldrà presentar explicacions, raons intersubjectives prou convincents. En darrer terme, no seria gaire assenyat ignorar tota la feina feta per moltes persones que ens han precedit i han reflexionat a fons sobre com hem de viure i què fa que la vida humana pugui ser quelcom més que una simple subsistència.

“És massa tard perquè aquesta formació ètica pugui ser eficaç.” Com ho sabem això? Més aviat la pròpia experiència ens mostra que sempre hi som a temps d’aprendre i de revisar críticament els nostres aprenentatges, no hi ha cap impossibilitat neurològica aquí. Tot i que l’estudiant pot arribar a la universitat amb uns valors ètics determinats, posar-los a prova en un context nou i més exigent, li pot permetre reforçar-los o modificar-los. Els canvis són perfectament possibles; i benvinguts, quan es reconeixen com a desitjables.

“No disposem de més espai en el temari de les assignatures, ni temps a l’aula.” Introduir aquesta formació no demana haver d’ampliar el temari ni reservar-hi un temps addicional a l’aula. Pensem, per exemple, en com això ha estat possible a l’hora d’introduir la perspectiva de gènere en les matèries i les assignatures. Hi ha molt de marge per a incidir-hi en situacions docents diverses. Com ara en els casos i els personatges que s’esmenten, en les pràctiques en entorns diversos, en les observacions sobre els supòsits implícits i les possibles conseqüències de les decisions, en l’apreciació del context polifacètic en què es produeixen els fets, en la valoració de la qualitat dels productes, els tractaments o els serveis... Tot i això, sí que és molt recomanable que, a més d’aquesta disseminació transversal de la formació ètica al llarg de les assignatures, hi hagi també una o més assignatures —segons sigui el caràcter de la titulació—, que es dediquin específicament a aprofundir aquesta formació.

“La competència en ètica no pot ser avaluada.” És veritat que no sempre és fàcil avaluar-la i que, si no es fa prou bé, l’estudiant pot fer trampes, en el sentit que pot intuir fàcilment com ha de respondre en una prova si vol aparentar maduresa ètica³. Dit això, podem reconèixer que aquest potser és un tret particular de la formació ètica: constitueix una bona oportunitat de creixement per a l’estudiant, sense que es pugui garantir que, al final, una nota reflectirà amb precisió el nivell que ha assolit. Per tant, acceptem que no és a les nostres mans garantir el creixement que voldríem en l’alumnat. Un cop més, convé reconèixer que la nostra tasca és més humil, consisteix més aviat a facilitar-lo, tant com en siguem capaços en funció del lloc i les circumstàncies. Finalment, no és el cas que aquest marge d’incertesa en l’avaluació també ocorre, o pot ocórrer, en una bona part de les assignatures dels nostres estudis?

---

3 Tanmateix, no és pas una empresa impossible. Per exemple, es pot consultar McIntosh, T. *et al.* (2017).

4

COM ES POT ENSENYAR ÈTICA?

Atès que es pot aprendre ètica, també ha de ser possible ensenyar-la d'una manera o altra i en un cert grau, encara que l'ensenyament només actui en el sentit d'impulsar i facilitar el seu aprenentatge. Abans de res, un tret particular a tenir en compte en la reflexió ètica: a diferència d'allò que trobem en altres àmbits de coneixement, aquí el subjecte que analitza, i la situació analitzada, no es poden dissociar. Allò que hom veu en la situació, i com ho veu, depenen inevitablement d'allò que prèviament ha assumit. Així com el resultat de l'experimentació científica en un laboratori no depèn de qui és la professional que du a terme l'experiment, la reflexió ètica sempre queda afectada per qui la desenvolupa. Alhora, notem que aquesta circumstància no indica pas que la reflexió ètica no pot generar coneixement; més aviat indica que no tota forma de coneixement pot ser derivada de càlculs, implicacions lògiques i procediments automàtics.

Quan pensem en la pràctica, comprovem que de recursos metodològics no ens en falten. Entre els més emprats podem recordar l'estudi de casos (reals o elaborats), l'anàlisi de dilemes morals, la comparació de codis ètics professionals, l'aprenentatge basat en problemes, el debat sobre temes actuals controvertits, la presa de decisions a través de la cerca heurística, el joc de rols, la reflexió autobiogràfica, la lectura de relats breus, el cinefòrum i l'aprenentatge basat en el servei. Caldrà sospesar, en cada cas, quins són els més adequats a la matèria, el grup i la dinàmica del curs.

Sigui quina sigui la metodologia, volem destacar el pes que sempre té l'exemple que ofereix el professorat amb la seva actitud i el seu capteniment. Tant si n'és conscient com si no, la manera d'actuar del professorat influeix notablement en allò que rep l'alumnat. Més enllà del contingut de les seves paraules, bona part de l'alumnat percep de seguida quin grau de coherència i integritat mostra el docent, si creu realment en allò que vol transmetre, si s'hi sent compromès, si és quelcom que el mou de debò o si simplement repeteix en públic allò que ha après abans. Crec que nosaltres mateixes podem reconèixer l'efectivitat d'aquesta dimensió exemplar quan recordem aquelles persones que, al llarg dels nostres aprenentatges, ens han aparegut com a models d'allò que voldríem assolir o defugir. Potser podem sintetitzar la importància d'aquesta dimensió pràctica de l'ètica dient que, més que ensenyar allò que sabem, el que fem és ensenyar allò que som.

5

PENSAMENT CRÍTIC I COMPROMÍS ÈTIC

A diferència de la responsabilitat ètica, el pensament crític no apareix explícitament com una competència general en l'àmbit docent de la UAB. I la raó d'aquesta absència sembla prou clara: difícilment es pot plantejar avui dia, en un entorn democràtic, que la tasca docent de la universitat pugui situar-se al marge d'aquesta exigència de dignitat i qualitat.

Malgrat que el pensament crític i el compromís ètic sovint es presenten com dues aptituds (competències) que van separades, el cas és que aquí les considerem indestriables perquè veiem que es necessiten mútuament. D'una banda, quan el pensament crític ignora la seva dimensió ètica, perd dues característiques fonamentals, l'empatia i l'equanimitat, fins al punt de poder arribar a justificar qualsevol iniquitat. Tal com apunten Paul i Elder (2009):

“By teaching critical thinking without ethics one runs the risk of inadvertently fostering sophistic rather than fairminded critical thinking. In fact, students often commonly become skilled in critical thinking without developing the understandings requisite to living an ethical life. These students develop intellectual skills which enable them to get what they want without being bothered with how their behavior might affect others”.

D'altra banda, com que ni l'experiència ni les primeres impressions no són sempre una bona guia per a l'acció, la conducta ètica sovint ha de passar per una reflexió que sigui crítica. Cas contrari, es corre el risc de renunciar a l'honradesa, la coherència i la racionalitat que protegeixen la indagació ètica de lliscar cap a la perspectiva més simple i més còmoda, l'egocentrisme.

És per aquesta vinculació tan estreta que proposem que totes dues aptituds operin sempre conjuntament, i de manera natural, en cada context al llarg de tot el procés d'ensenyament-aprenentatge. Quan procurem que aquesta integració sigui una realitat en les aules, els laboratoris, els tallers, els seminaris i les tutories, s'aconsegueix una situació òptima. Aleshores, ja no ens sentim obligats a haver de recordar ni justificar contínuament la importància de no perdre de vista els aspectes ètics que són rellevants en la nostra tasca docent.

6

CURA I COMPROMÍS ÈTIC

“Always act so as to establish, maintain or enhance caring relations”.

Nel Noddings.

Ètica de la cura és el nom que rep en català la *care ethics* que C. Gilligan i N. Noddings van començar a desenvolupar a principis dels anys 80 del segle passat. Molt succintament podem dir que, a diferència de les ètiques tradicionals que posen l'èmfasi en l'abstracció, l'anàlisi impersonal, les regles, els principis universals i la generalització, l'ètica de la cura vol ser una ètica relacional (reconeix els vincles i cerca la cooperació), holística, no especulativa, que s'orienta cap a la vida particular (context i circumstàncies) i que, sense renunciar mai a la raó, incorpora els afectes i els sentiments a la seva visió, amb el benentès que això no vol pas dir que s'articula a partir de les emocions⁴.

Aquest tenir cura de les necessitats i els interessos de l'altre té l'atenció activa com una de les condicions prèvies, i és en ella que ara volem incidir breument. Comencem per aclarir que l'adjectiu “activa” que hi hem afegit denota que no és una atenció en què jo simplement estic a l'espera, davant de l'altre, del moment en què podré intervenir (per exemple, per dir la meua si es tracta d'una conversa). És, contràriament, una atenció centrada plenament en l'altre, i no pas en els meus judicis, les meves projeccions o comparacions sobre allò que l'altre necessita. Per tant, aquesta atenció activa demana que, prèviament, sigui capaç de posar en suspens les meves reaccions mentals, per deixar lloc així a quelcom nou, fresc, que espera una resposta nascuda ara i aquí. En aquestes condicions l'atenció esdevé una actitud moral: una forma d'obertura empàtica, un interès desinteressat que reconeix i potencia la relació d'interdependència establerta entre l'altre i jo.

Si tenim en compte aquesta perspectiva, potser seria un horitzó desitjable veure també la universitat com un espai de formació de persones activament atentes que siguin capaces de tenir cura dels altres —i de les diverses formes de vida que ens acompanyen en el planeta⁵. Aquest plantejament, tot i que difereix de les formulacions més habituals d'allò que apareix quan pensem en les funcions de la universitat, no és pas cap frivolitat. Ho podem constatar si recordem que en el fonament darrer de les professions hi trobem sempre un bé intern, un “ocupar-se de” les necessitats de la comunitat —és a dir, dels altres—, tot oferint un servei específic amb vocació d'excel·lència.

4 L'ètica de la cura sovint es presenta com una ètica feminista. No entrarem ara en això, només volem apuntar que la van encetar dones i que la immensa majoria de les persones que hi treballen acadèmicament, també ho són.

5 Per desgràcia, la situació de pandèmia en què estem immersos ha posat de relleu, amb molta cruïsa, que la cura es troba en el fonament de les relacions genuïnament humanes.

CAP A UNA ÈTICA DEL DESENVOLUPAMENT SOSTENIBLE?

Avui dia, els debats sobre la sostenibilitat queden sovint emmarcats en els disset Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) establerts l'any 2015 en l'Agenda 2030 de les Nacions Unides. Els ODS es concreten en un total de 169 fites que actuen en tres direccions complementàries: l'econòmica, la social i la mediambiental. Aquesta declaració internacional demana la col·laboració de tots els països, en tots els nivells, àmbits i sectors, per tal d'aconseguir que l'any 2030 els ODS siguin una realitat o, s'hi volem ser realistes, s'hi acostin tant com sigui possible⁶.

Darrerament, la UAB ha estat revisant les seves competències generals per a la docència. La segona, de les quatre que s'han establert, es denomina, "Sostenibilitat. Actuar en l'àmbit de coneixement propi valorant l'impacte social, econòmic i mediambiental". Atès el caràcter eminentment social de la sostenibilitat, quan ens adonem que en la seva descripció hi apareix el requeriment de *valorar* els impactes, no podem obviar que l'avaluació no podrà ser merament quantitativa, haurà de tenir també una dimensió valorativa ètica. A partir d'aquesta constatació, sembla raonable plantejar-se com podrien relacionar-se la sostenibilitat i la tercera competència general que estem considerant en aquest document.

Una via apropiada per a la universitat podria ser anar més enllà de la difusió dels ODS i de subscriure'ls formalment com a institució educativa. En particular, podria afegir a aquestes accions inicials una anàlisi crítica que posi en evidència els supòsits, els silencis, les renunciacions, les ambigüitats i les contradiccions que els acompanyen. En bona mesura, tots aquests obstacles tenen uns mateixos orígens. D'una banda, les pressions que els interessos econòmics de països, corporacions i multinacionals han exercit, amb el propòsit de continuar mantenint determinats privilegis i beneficis econòmics, encara que això signifiqués entrebancar, o perjudicar greument, les demandes legítimes de més benestar econòmic, social i mediambiental de la major part dels habitants del planeta. En paraules de Reza (2016): *"In a final analysis, sustainable development actions by governments or the private sector should be undertaken as a result of an innate duty, and not simply out of self-interest. In other words, such actions should not be taken only because they will reduce costs, increase revenues, create jobs or increase GDPs. Rather, they should also be taken to achieve the SDGs because, as rational human beings, preserving Earth's environment and protecting the welfare of society as a whole are morally the right and the good things to do"*. D'una altra banda, la imposició del creixement econòmic indefinit com si fos una llei de la natura, quelcom que no pot ser qüestionat i que es justifica per si mateix. Però podem demanar-nos qui i què creix

6 La Generalitat de Catalunya ha elaborat el Pla Nacional per a la implementació de l'Agenda 2030 a Catalunya (CADS, 2019).

en aquest creixement i qui i què hi surt perdent. Alhora, el podem contrastar amb allò que anomenem desenvolupament humà, el qual s'enfoca cap a la prosperitat per a tothom sense oblidar la nostra finitud i els límits del planeta que ens acull. És per això que es contraposa a tota dinàmica d'explotació intensiva dels recursos naturals i d'acumulació il·limitada de riquesa per part d'una minoria.

Convé subratllar també que l'ètica de la cura pot ser feliçment vinculada al desenvolupament sostenible. Això és així perquè la cura no té per què quedar limitada a les persones del nostre entorn, sinó que pot ser també adreçada a les generacions futures i als éssers vius no humans amb qui compartim el planeta. En aquest sentit són molt rellevants els enfocaments de la *Carta de la Terra* (Earth Charter (2000)) i l'encíclica del Papa Francesc (*Laudato Si'* (2015)), la qual porta el subtítol *Sobre la cura de la casa comuna*.

Des d'aquest enfocament, el propòsit de l'anàlisi crítica que proposem podria ser explorar de quina manera la sostenibilitat pot constituir el nucli d'una ètica global que, més enllà de totes les diferències culturals i de formes de vida, estableixi unes bases de convivència comuna en les quals es contemplin igualment, les necessitats, la justícia i els límits de la biosfera. Aquesta contribució potser seria el millor servei que, des de la universitat, podríem oferir a la generació present i a les que ens succeiran, a casa nostra i arreu del món.

EPÍLEG

Convé que no ens enganyem. Reeixir en la tasca que aquí hem estat apuntant no és cosa senzilla, més aviat està plagada de dificultats. Unes quantes ja les hem especificat abans i hem pogut constatar que, d'una en una, són superables. Tot i això, tinguem present que sovint se'n presentarà més d'una simultàniament, de manera que ens podem començar a sentir insegurs en un terreny ignot, allunyat de l'àmbit que dominem. En casos extrems, podem arribar fins al punt de veure'ns desbordats per la complexitat de la situació. Si això succeeix, la manera més sensata de procedir és reconèixer-ho obertament i renunciar a qualsevol pronunciament taxatiu sobre el cas. En aquest àmbit que estem considerant, allò fonamental no és aconseguir que tot encaixi, ni tampoc quina conclusió provisional formulem, sinó com procedim mentre anem avançant entre les incerteses.

Volem acabar recordant que l'alumnat és la raó de ser del procés d'ensenyament-aprenentatge. Anys enrere, José Luis L. Aranguren assenyalava tres característiques dels joves que són especialment rellevants quan es troben a l'aula per aprendre ètica⁷. La primera, que tenen molt tens el sentit de la justícia i la injustícia; la segona, que senten una necessitat urgent de trobar models a imitar; la tercera, que expressen una gran exigència de perfecció. Paradoxalment, aquests trets són tant una dificultat com una motivació a l'hora d'interessar-se per l'ètica. Aprofitem-ho, doncs. Potser no ens ho pensem, però sovint —encara que no ho reconeguim— ells i elles hi estan molt més motivats que nosaltres, que potser hem anat temperant l'entusiasme de la joventut.

---

7 “La enseñanza de la ética”,
<http://redined.mecd.gob.es/xmlui/bitstream/handle/11162/69739/00820073001144.pdf?sequence=1>

BIBLIOGRAFIA

Bolívar, A. (2005). “El lugar de la ética profesional en la formación universitaria”. *Revista Mexicana de Investigación Educativa*, 10(24), pp. 93-123.

CADS (2019). Pla nacional per a la implementació de l'Agenda 2030 a Catalunya, http://cads.gencat.cat/ca/Agenda_2030/pla-nacional/.

Earth Charter (2000). <https://earthcharter.org/read-the-earth-charter/>.

Holden, E. *et al.* (2018). *The Imperatives of Sustainable Development*. New York: Routledge.

Hortal, A. (1995). “La ética profesional en el contexto universitario”, en *La Ética en la Universidad*. Bilbao: Universidad de Deusto.

Hortal, A. (2002). *Ética general de las profesiones*. Bilbao: Desclée De Brouwer.

Ibarra, A. y Olivé, L. (eds.) (2003). *Cuestiones éticas en ciencia y tecnología en el siglo XXI*.

Madrid: Biblioteca Nueva.

IEP (Internet Encyclopedia of Philosophy). *Care Ethics*, <https://iep.utm.edu/care-eth/>.

Laudato Si' (2015). http://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/pa-pa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html.

Martínez, E. (2006). “Ética de la profesión: proyecto personal y compromiso de ciudadanía”. *Veritas*, 1(14), pp. 121-139.

Martínez, M., Buxarrais, M.R. y Esteban, F. (2002). “La universidad como espacio de aprendizaje ético”. *Revista Iberoamericana de Educación*, 29, pp. 17-43.

McIntosh, T. *et al.* (2017). “Continuous Evaluation in Ethics Education: A Case Study”. *Science & Engineering Ethics*, 24, pp. 727-754.

Montoya, J. (2015). "Pedagogía de la ética". *Anamnesis*, 10, pp. 7-16.

Paul, R. and Elder, L. (2009). "Critical Thinking: Ethical Reasoning and Fairminded Thinking, Part I". *Journal of Developmental Education*, 33(1), pp. 38-39.

Pieper, A. (1991). *Ética y moral*. Barcelona: Crítica.

Rest, J. and Narváez, D. (eds.) (1994). *Moral development in the professions: Psychology and applied ethics*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Reza, M. (2016). "Ethics of sustainable development: the moral imperative for the effective implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development". *Natural Resources Forum*, 40(1-2), pp. 3-5.

Ruiz, C. i Basart, J.M. (coord.) (2019). *Pensament crític. Guia per a l'aprenentatge*, https://ddd.uab.cat/pub/recdoc/2019/213968/19_guia_de_l_estudiant_pensament_Critic_final.pdf.

Ruiz-Bejarano, A.M. (2020). "Educación inclusiva, criticidad y compromiso social. Innovación docente y Aprendizaje-Servicio en la formación inicial docente". *REDU*, 18(1), pp. 233-248.

Ryan, T.G. and Bisson, J. (2011). "Can Ethics Be Taught?". *International Journal of Business and Social Science*, 2(12), pp. 44-52.

Sevenhuijsen, S. (2014). *Care and attention*, <https://ethicsofcare.org/wp-content/uploads/2014/02/AandachtHUU2014SLS.pdf>.

Weston, A. (2009). *El pensamiento atento. Compendio práctico de ética*. Cànoves i Samalús: Proteus.

Zeledón, M.P. y Aguilar, O.N. (2020). "Ética y docencia universitaria. Percepciones y nuevos desafíos". *Revista Digital de Investigación en Docencia Universitaria*, 14(1), e1201.

ANNEX

La responsabilitat ètica i la diversitat: tercera competència general de la UAB

RESPONSABILITAT ÈTICA I DIVERSITAT

Actuar amb responsabilitat ètica i respecte pels drets fonamentals, la diversitat i els valors democràtics.

Resultats d'aprenentatge

1. Explicar el codi deontològic, explícit o implícit, de l'àmbit de coneixement propi.
2. Analitzar críticament els principis, valors i procediments que regeixen l'exercici de la professió.
3. Valorar les dificultats, els prejudicis i les discriminacions que poden incloure les accions o projectes, a curt o llarg termini, en relació amb determinades persones o col·lectius.
4. Proposar projectes i accions que estiguin d'acord amb els principis de responsabilitat ètica i de respecte pels drets fonamentals, la diversitat i els valors democràtics.

